

Kısa Vadeli Sermaye Akımlarının Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi

Taxation of Short-Term Capital Flows: Tobin Tax

Yunus Emre YAYLA

Doktora Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı,
yunusemre.yayla@outlook.com

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:
Geliş 13 Temmuz 2020
Düzeltilme Geliş 16 Temmuz
2020
Kabul 15 Ağustos 2020

Anahtar Kelimeler:

Kısa Vadeli Sermaye, Portföy
Yatırımları, Tobin Vergisi

© 2020 PESA Tüm hakları
saklıdır

ÖZET

1970'li yıllardan sonra etkili olan serbestleşme politikaları ile birlikte uluslararası sermaye hareketleri artmaya başlamıştır. Uluslararası sermaye akımları doğrudan yatırım ve portföy yatırımı şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Kısa vadeli sermaye hareketi olan portföy yatırımları ani giriş çıkış yapabilmeleri nedeniyle ülkelerde istikrarsızlıklara sebep olabilmektedir. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen bu durumlara çözüm anlamında araştırmalar yapılmaktadır. James Tobin tarafından sunulan vergi, döviz işlemlerinin vergilendirilmesini amaçlayarak kısa vadeli sermaye hareketlerine yönelik olarak önerilmiştir. Dünyada yaşanan küresel olumsuz gelişmeler ile birlikte (ekonomik dalgalanmalar, krizler ve pandemi gibi), küresel süreçte yaygın şekilde artan sermaye hareketlerine yönelik uygulamalar yeniden gündeme gelmektedir. Bu çalışmada; Tobin vergisi ülke deneyimleri ile birlikte incelenmiş ve genel bir yargıya ulaşılmaya çalışılmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:
Received 13 July 2020
Received in revised form 16 July
2020
Accepted 15 August 2020

Keywords:

Short Term Capital, Portfolio
Investments, Tobin Tax

© 2020 PESA All rights reserved

ABSTRACT

With the liberalization policies effective after the 1970s, international capital movements started to increase. International capital flows are divided into two as direct investment and portfolio investment. Portfolio investments with short-term capital movements can cause instability in countries due to their sudden entry and exit. Researches are carried out in terms of solutions to these situations, which are generally seen in developing countries. The tax presented by James Tobin was proposed for short-term capital movements with the aim of taxing foreign exchange transactions. With global negative developments in the world (such as economic fluctuations, crises and pandemia), applications for widely increasing capital movements in the global process are back on the agenda. In this study; The Tobin tax was examined along with the country's experiences and an overall judgment was tried to be reached.

GİRİŞ

1970'lı yıllar sonrasında küreselleşme sürecinin artması ile birlikte uluslararası sermaye hareketleri hız kazanmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları dünyada; 1970 yılında 12,357 milyar dolar iken, 2019 yılında 1,32 trilyon dolar olmuştur (World Bank, 2020). Portföy yatırımları 2008 yılında yaklaşık 31 trilyon dolar iken, 2019 yılı haziran ayı itibariyle 54,5 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir (IMF, 2020).

Uluslararası sermaye hareketleri kısa ve uzun vadeli olabilmektedir. Kısa vadeli yabancı yatırımlar portföy yatırımları (sıcak para) olurken, uzun vadeli yatırımlar portföy yatırımlarından da oluşabilmekle birlikte genellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kapsamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, gittiği ülkede geçici olmaması, sabit yatırım yapması nedeniyle ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasına uzun vadede destek verebilmektedir. Portföy yatırımları ise ülkelerin çekmek istedikleri yatırım türü olmakla birlikte riskli bir yatırım türü olabilmektedir. Ülkelere ani-giriş çıkış yapabilmeleri nedeniyle ülke ekonomisi üzerinde şoklara neden olabilmekte, miktara bağlı olarak kriz çıkarabilmektedir.

Uluslararası sermaye hareketlerinin ülke ekonomisi anlamında olumlu taraflarının yanında olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Bu nedenle sermaye kontrollerine ilişkin çeşitli işlemler belli dönemlerde gündeme gelmekte hatta uygulamış/uygulayan ülkeler bulunmaktadır. Sermaye kontrollerinin olduğu durumda sermaye (küreselleşme ve teknoloji ile birlikte anlık hareket edebilme özelliği) ülke değiştirebilmektedir. Böyle durumlarda sermaye, kontrollerin bulunmadığı ülkelere gitmeyi tercih etmektedir (örneğin, yasal prosedürlerin kısmen ya da hiç olmadığı vergi cennetlerine kaçış yaşanması örneği.) Bu gibi sebeplerden dolayı sermaye kontrollerine ülkeler anlamında pek sıcak bakılmamakta ve uygulama da çok rastlanmamaktadır.

Bu çalışmada sermaye kontrol türlerinden olan, döviz işlemleri vergisi olarak önerilen ve kısa vadeli spekülasyon akımları üzerine yönelik olarak düşünülen Tobin vergisi değerlendirilmiştir. Öncelikle konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla küreselleşme süreciyle birlikte artış gösteren uluslararası sermaye hareketleri ile sermaye kontrollerinden bahsedilecektir. Ardından Tobin vergisi hakkında teorik bilgiler verilecek, daha sonra Tobin vergisi ile ilgili tahminler ve politikalar ile ülke uygulamaları yer alacaktır. Son kısımda ise genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Sermaye Kontrolleri

Finansal entegrasyon süreci, sermayenin serbest dolaşımı ile finansal hizmetlerin liberalizasyonu uygulamalarını beraberinde getirmiştir (Ay ve Mangır, 2007: 126). Sermaye fonu, kullanımı için her an hazır olan ve belli gelir karşılığı başkalarının kullanımı için devredilebilen mali fonlardır. Sermaye fonu; ödünç verilebilir fon, mali kaynak, finansman kaynağı olarak da adlandırılabilir. Sözü geçen fonlar, herhangi bir ülkenin sınırları dışına çıkması veya başka bir ülke sınırları içine girmesi sermaye akımları olarak bilinmektedir. Sermaye akımları; resmi ve özel, dolaylı ve dolaysız ile kısa ve uzun vadeli olmak üzere üçe ayrılabilir. Uluslararası sermaye hareketlerinin sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Karagül ve Masca, 2008):

- Dövizin arz-talep dengesizliği,
- Sermayenin marjinal karlılığının gelişmiş ülkelerde düşmesi,
- Teknolojik yenilikler ile iletişimin hızlanması ve ucuzlaması,
- Milli ekonomilere yönelik dışa açık politika önerilerinin olması olarak sayılabilir.

Uluslararası sermaye hareketleri yabancı sermaye olarak da adlandırılmakta ve yabancı sermayenin çeşitli faydalarının yanında çeşitli zararları da bulunmaktadır. Bu fayda ve zararları şu şekilde sıralamak mümkündür. Faydaları; gittiği ülkede sermaye birikimine katkısı, teknolojik gelişme sağlanması, iş yönetimi ve teknik eleman bakımından fayda

sağlaması, iç piyasa dinamizmine katkı vermesi şeklinde sıralanabilir. Sakıncaları ile teknolojiye dışa bağımlılık artması, kar transferinin iç tasarruf üzerinde negatif etkisi, denetim eksikliğinde ekonomi kontrolünün güçleşmesi, vergiden muaf olan özel kabule tabi sermayenin vergi gelirlerini azaltması şeklinde sayılabilir. (Dülgeroğlu, 2000: 136-137):

Sermaye hareketlerinin faydalarının yanında zararlarının da olması nedeniyle çeşitli sermaye kontrolleri mevcuttur. Sermaye kontrolleri doğrudan (idari) kontroller ve dolaylı (piyasa temelli) kontroller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan kontroller, miktar kısıtlamaları olabilmekte birlikte sermaye işlemlerinin, ilgili ödemelerin veya fon transferlerinin kısıtlanmasıdır. Dolaylı kontroller ise sermaye hareketlerini daha maliyetli hale getirerek caydırmaktadır. Finansal işlem vergileri dolaylı kontrol türlerinden birini oluşturmaktadır (Keskin, 2009: 153-154). Çalışmanın konusunu oluşturan Tobin vergisi dolaylı (piyasa temelli) kontroller içerisinde yer almaktadır. Tablo 1’de uluslararası sermaye hareketlerinin GSYİH içindeki payının 2002-2017 dönemindeki gelişimi verilmiştir:

Tablo 1: Uluslararası Sermaye Hareketlerinin 2002-2017 Dönemi Seyri (% GSYİH)

Yıl/ Yatırımlar	Doğrudan Yatırımlar	Portföy Sermayesi	Portföy Borcu	Diğer Yatırımlar**
2002	2,3	0,4	2,7	2,1
2003	1,9	0,9	3,4	3,7
2004	2,3	1	4,3	5,6
2005	3,4	1,7	4,4	5,8
2006	4,2	1,3	4,6	7,3
2007	5,3	1,2	4,4	10,5
2008	3,5	-	1,9	-1,7
2009	2,4	1,3	2,4	-3
2010	2,9	0,9	2,6	3,2
2011	3,5	-	1,5	2,6
2012	3,3	0,9	1,6	-
2013	3,5	0,8	1,8	-0,05
2014	2,5	1,1	1,9	1,6
2015	4	0,5	1,1	-0,9
2016	2,9	-	1	1,8
2017	2,4	0,7	1,8	2

Kaynak: UNCTAD (2018: 11). **Not:** ** banka kredileri esastır.

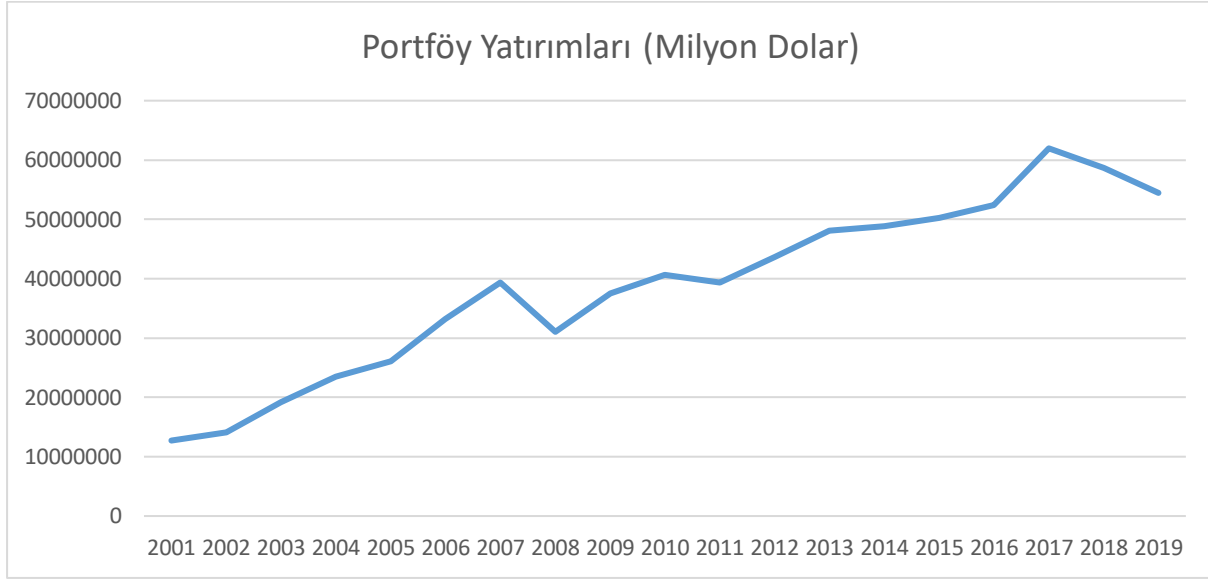
Tablo 1’e bakıldığında dört veri arasından en yüksek değere sahip olanın diğer yatırımlar olduğu ve onu doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının izlediği görülmektedir. Ardından portföy borcu ve portföy sermayesi yer almaktadır. Genel olarak 2008-2009 dönemine kadar artış gösteren veriler, bu yıllar sonrasında azalışa geçmişlerdir. Bunun nedenleri olarak; o dönem yaşanan küresel ekonomik kriz ile 2010 Avrupa borç krizi ve sonrasında yaşanan küresel dalgalanmalar ile krizin etkilerinin devam etmesi gösterilebilir.

Mobilitesi yüksek olan portföy yatırımlarına bakıldığında, portföy borcunun portföy sermayesine göre daha yüksek seviyelerde seyrettiği tabloda yer almaktadır. Diğer yandan esas olarak banka kredilerinden oluşan yatırım türünün payının yüksekliği de görülmektedir. Anı-giriş çıkış yapabilme kabiliyetine sahip olan bu yatırım türleri, ülkede verimli alanlara kanalize edildiğinde sorun oluşturmamakta ancak ülkede oluşan güvensizlik ortamı ya da yabancı sermayeye yönelik düzenleme gibi durumların varlığında bu yatırımlar ülkeyi terk edebilmektedir. Ülke ekonomileri bu ani hareketler sebebiyle etkilenmekte ve ekonomik anlamda zorda kalabilmektedir.

Portföy yatırımlarının hacminin son dönemlerde artışta olduğunun görülebilmesi amacıyla Grafik 1’de, sıcak para olarak bilinen ve mobilitesi yüksek olan portföy yatırımlarının milyon dolar cinsinden, 2001-2019 dönemindeki seyri verilmiştir. Grafığe bakıldığında, portföy

yatırımlarının genel olarak artış içerisinde olduğu ancak bazı dönemlerde inişli-çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir.

Grafik 1: 2001-2019 Dönemi Dünyada Portföy Yatırımlarının Seyri

Kaynak: IMF (2020). **Not:** 2019 yılı verileri Haziran ayına kadar olan süreyi kapsamaktadır.

2. Tobin Vergisi

Tobin vergisi, sıcak paranın ülkeler arasında spekülasyon olarak dolaşmasını caydırmak amacıyla bir ülkeye girerken vergilendirilmesi düşüncesi ilk olarak 1972 yılında Princeton Üniversitesi'ndeki bir konuşmasında Prof. Dr. James Tobin tarafından tartışmaya açılmıştır. Tobin vergisi 1978 yılında öneri haline gelmiştir (Edizdoğan, 2011: 2). James Tobin, sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi konusunda Keynes'in izleyicilerinden olarak Tobin vergisini önermiştir. Mali krizlerin önemli sebeplerinden birisinin yüksek hacimli döviz spekülasyonu olduğunu belirten Tobin, günlük döviz alım-satım işlemlerinin dünyanın tüm borsalarındaki işlem hacminden daha fazla olduğunu belirtmiştir. Döviz alım-satım işlemlerinin yani döviz piyasasının oynak olması ulusal merkez bankalarının yerli para birimlerini korumada etkisiz kalacağını belirtmiştir (Karagül ve Masca, 2008).

Spekülatörler, döviz piyasalarının aşırı dalgalanmasına neden olmakta ve bu gelişme sonucunda ülkeler arasındaki mal akışı ile üretim seçimini verimsiz etkilemektedir. Tobin 1978 yılında, Keynes'in 1936 argümanını genişleterek spekülasyonu caydırmak amacıyla tüm para birimi işlemlerine uluslararası olarak tek tip vergi konulmasını önermiştir (Westerhoff, 2003: 53). 1992-93'te Avrupa Para Sistemini etkileyen krizler ve aksaklıklar, ayarlanabilir argümanların uygun olmadığını göstermiştir. İşlem vergileri, süper verimli finansal piyasaların çarklarına biraz kum atmanın ve iç faiz oranlarındaki farklılıklara yer açmanın zararsız bir yolu olmakta ve böylece ulusal para politikalarının iç makroekonomik ihtiyaçlara cevap vermesini sağlayacaktır (Tobin, 1996: 493).

Sermaye hareketleri üzerine spekülasyon akımlarının piyasa üzerindeki etkisini kırmak amacıyla vergi koyma fikri yeni değildir. Daha önceden Keynes tarafından önerilmiştir. Keynes'in vergi önerisinde yalnızca menkul kıymetler yer almakta ve spekülasyon akımlar karşısında vergi ile uzun vadeli işlemlerin artacağı belirtilmektedir. Tobin'in önerisinde ise ticari akımlar da dahil tüm döviz işlemleri üzerine uygulanması söz konusu olmaktadır (Arıkboğa, 2002: 38). Diğer yandan, Tobin vergisi dışında döviz işlemleri vergisi önerileri de bulunmaktadır. Spahn vergisi, Tobin vergisinin etkinliğini arttırmaya yönelik olarak önerilen ve Tobin vergisine ek olarak alınması düşünülen bir döviz işlemleri vergisidir (Şen ve Sağbaş, 2017: 479).

Spahn'ın önerisine göre vergi yüksek bir oranda uygulandığında, mali piyasaların normal işleyişini ciddi şekilde bozacaktır. Vergi düşük bir oranda uygulanırsa, döviz değerlerinde önemli kısa vadeli değişiklikler bekleyen döviz spekülatörlerini caydırmayacaktır. Spahn'ın

önerdiği verginin en üst kademesi olan takas ek ücreti, para birimlerine karşı spekülasyon saldırları meydana geldiğinde otomatik bir devre kesici işlevi göreceğini belirtmiştir (Stotsky, 1996:28). Diğer benzer vergi olan Eichengreen vergisi; yalnızca kriz dönemlerinde konulması öngörülen, süreklilik oluşturmayan ve piyasada istikrar sağlandığında kaldırılması düşünülen bir vergidir (Şen ve Sağbaş, 2017: 479).

Küreselleşmenin hızlanması ile birlikte sıcak para hareketleri giderek artmakta ve bu da kriz ile ödemeler bilançosu dengesizliklerine neden olabilmektedir. Ödemeler bilançosu açıklarının en önemli nedeni yüksek hacimli döviz spekülasyonlarıdır. Tobin vergisi, spekülasyon maliyetlerini yükselterek kısa vadeli veya gecelik spekülasyonlardaki kar amacını azaltma üzerine kurulu bir işlem vergisidir (Öztürk, 2012: 498-499). Esnek veya ayarlanabilir döviz kurları ve para birimleri arasında fonların serbest dolaşımı, ulusların ekonomik sağlığı için tehlikeli bir bileşiktir (Tobin, 1996: 493). Bundan dolayı kısa vadeli veya gecelik spekülasyon azalacak, ulusal merkez bankaları, yerli para birimini daha kolay koruyabilecek ve ülkeler vergi geliri elde edebilecektir. Böylece ülke ekonomileri daha korunaklı hale gelecektir. Tobin verginin oynayacağı rol için, “fazla kayganlaşmış olan uluslararası döviz spekülasyonu çarkının dişlileri arasına bir miktar kum serpilmesi” şeklinde ifade etmiştir (Karagül ve Masca, 2008).

Vergi önerisinin yapıldığı yıllarda, küresel piyasalarda günlük işlem hacminin 18 milyar dolar civarında olması nedeniyle vergi pek dikkat çekmemiştir. Fakat 1980’li yıllarda sermaye hareketlerinde hızlı artış yaşanması günlük işlem hacminin artması, emek gücü ile mal dolaşımının sermaye mobilitesi kadar hızlı olmadığı görülmüştür (Ay ve Mangır, 2007: 131). Vergi önerisine ilişkin daha sonraki süreçlere kısaca bakılacak olursa; UNDP’nin 1994 İnsani Gelişme Raporu’na katkıda bulunmaya davet edilen James Tobin (1994) önerisini yeniden formüle etmiş ve bunu kısa ama geniş bir tartışma izlemiştir (Raffer, 1998: 529). James Tobin 2001 yılında, “spekülatörlerin çok hızlı hareket ettiği bir ortamda ülkelerin faiz artırımına gitmek zorunda kaldığını” ifade etmiştir. Ayrıca 1994 Meksika ve Asya krizleri, sermayenin spekülasyon hareketlerine bağlı olarak ortaya çıktığı için Tobin vergisi gündeme gelmiştir (Ay ve Mangır, 2007: 131).

3. Tobin Vergisi Oranı

Spot döviz alım işlemlerinin üzerinden alınacak olan Tobin vergisi, sabit fakat ad-valorem bir vergidir (Karagül ve Masca, 2008). Tobin’in vergi için ilk önerdiği oran tüm spot işlemlere %1 olması yönünde olmuştur. Ancak daha sonradan yapılan çalışmalarda vergi oranının %0,25 hatta %0,1 olmasının daha uygun olacağı savunulmuştur (Balseven ve Erdoğan, 2005: 309).

Tobin vergisi, dövizlerin alım-satımı sırasında %0,1 ile %0,5 arasında değişen oranda vergi alınmasını içermektedir. Verginin gelir potansiyelinin böyle düşük vergi oranlarında bile yüksek olacağı tahmin edilmektedir (Arıkboğa, 2002: 41). Tobin vergisini savunanlar, 0,5 gibi küçük oranda işlem vergisinin uluslararası ticarete zarar vermediğini, ancak kısa vadeli yüksek miktarda ticaret yapan spekülatörleri ciddi şekilde cezalandırıldığını iddia etmektedirler. Diğer yandan bu verginin, önemli miktarda gelir sağlama avantajı da bulunmaktadır (Westerhoff, 2003: 53-54). Verginin işleyişi basittir ve bir para biriminin başka bir para birimine dönüştürülmesi sırasında alınması öngörülmektedir (Şen ve Sağbaş, 2019: 214). Bu oranlarda uygulanacak olan düşük vergi uzun süreli sermaye üzerinde herhangi bir etki oluşturmayacaktır (Ay ve Mangır, 2007: 131).

Tobin vergisine karşı olarak mali piyasalardaki oynaklığı azaltmak yerine arttıracağı eleştirisi yapılmaktadır. Ancak Frank Westerhoff 2004 yılındaki çalışması sonucunda, vergiyi uygulamış olan ülkelerde piyasalarda yer alan spekülatörlerin dışlanmakta olduğunu ve fiyat oynaklığının azaldığını tespit etmiştir (Balseven ve Erdoğan, 2005: 305). Vergi ile ilgili olarak yapılan tartışmalarda elde edilen vergi gelirinin bir kısmının uluslararası amaçlar için kullanılması: “Üçüncü Dünya Ülkeleri’ne uzun vadeli borç verme ile çeşitli sosyal nitelikli harcamalar için kullanmak gibi görüşler yer almaktadır. Ancak James Tobin için bu verginin birincil amacı değildir. Tobin’e göre verginin iki amacı vardır:

- Piyasa katılımcılarının spekülasyon fırsatlarına oran olarak uzun vadeli sermaye hareketlerine ağırlık vermek.

- Ülkenin para politikasına daha fazla özerklik sağlamak (Arıkboğa, 2002: 41-42).

Tobin vergisine yönelik olarak yapılan hesaplamalara bakıldığında; D'Orville ve Najiman, 1995 yılında yaptıkları çalışmada vergi oranının % 0,25 olması durumunda yıllık kazancın 140 milyon dolar olacağını, Felix ve Sau 1996 yılında yaptıkları araştırmada aynı vergi oranında kazancın 290 milyon doları bulacağını belirtmişlerdir. Felix ve Sau 1996 yılında yaptıkları çalışmada vergi oranının % 0,10 olması durumunda kazancın 140-180 milyon dolar olacağını, Frankel 1996 yılı yaptığı araştırmasında aynı vergi oranında kazancın 170 milyon doları bulacağını belirtmiştir (Ay ve Mangır 2007: 132). Saraçoğlu ve Şahan (2004), belli vergilendirilebilir döviz işlemleri hacimlerine göre verginin %0,1 olması durumunda kazancın 48 milyar dolar, %0,5 olması durumunda 240 milyar dolar, %1 olması durumunda 480 milyar dolar olacağını ifade etmişlerdir. Günümüzde (Mayıs, 2020 verileri) günlük döviz işlem hacminin 1.483 trilyon dolara ulaştığı düşünülürse vergi gelirinin daha fazla olacağı ifade edilebilir (CLS, 2020).

4. Tobin Vergisi Uygulamaları

2000'li yıllarda Tobin vergisine ilişkin tartışmalar; Kanada, ABD, İngiltere, Belçika, İtalya, Arjantin gibi ülkeler ile Dünya Bankası, IMF, G-8, G-20, OECD gibi uluslararası organizasyonlarda yer almıştır. Döviz işlemlerinde önemli paylara belli ülkelerin sahip olması verginin uygulanabilirliği açısından imkan tanımaktadır. Dünyada Tobin vergisine benzer ilk uygulama ABD'de 1960'lı yıllarda sermaye giriş-çıkış vergilendirmesi ile 1990'lı yıllarda İsrail'de sermaye girişleri için uygulanmıştır. Tobin vergisi 1994 Asya krizinde önlem için uygulanmış ancak daha sonra kaldırılmıştır. Avrupa Birliği topluluğu Avrupa'nın krizden çıkabilmesi amacıyla 2011 yılında Brüksel Zirvesi'nde Tobin vergisinin birlik genelinde uygulanması önerisi verilmiştir (Öcal ve Polat, 2012: 82).

Küresel finans krizi ve ardından gelen finansal sistem reformu hakkındaki tartışma, son zamanlarda bir finansal işlem vergisi konulması konusundaki tartışmayı yeniden canlandırmıştır. Küresel kriz için mali sistemin sorumluluğu ve krizin maliyetlerinin adil bir şekilde paylaşılması talebi, verginin AB düzeyinde kabul edilmesi için aşağıdan yukarıya bir baskı oluşturmuştur. Birkaç olumlu sonuçtan sonra Avrupa parlamentosunun Ekim 2012'de yaptığı oylamalarda yedi AB üye devleti, üye devletler arasında vergiyi uygulamaya koymak için geliştirilmiş işbirliği sürecini başlatmayı kabul etmiştir (Bechetti vd., 2014: 127-128). Ancak vergi ile ilgili belli görüşmeler sağlansa da AB ülkelerinde genel anlamda uygulama alanı bulamadığı söylenebilir.

Sermaye kontrolü uygulayan ülkelerden Brezilya, sıcak para girişi sonrasında döviz kurunun değerlenmesi ve dış ticaret üzerinde olumsuz etkiler oluşturacağı nedeniyle önce döviz kuru müdahalesi daha sonra vergi biçiminde sermaye kontrolü (Mart-2008) uygulamıştır. Sermaye işlemlerine %1,5 vergi konulmuş ve vergi Ekim 2008'de kaldırılmıştır. Daha sonra sermaye girişlerinin artması ile birlikte %2 oranında vergi sermaye akımlarına konmuştur. Ayrıca Brezilya şirketlerince çıkarılan Amerikan Depo Sertifikaları işlemlerine %1,5 vergi konmuştur (Ergül, 2012: 39).

Sermaye kontrolünü uygulayan Şili, hem doğrudan hem de dolaylı sermaye kontrolü uygulamıştır. Şili'de Tobin vergisine benzeyen uygulama sayesinde gereksiz borçlanma azaltılmış bu sayede kısa vadeli sermaye hareketleri uzun vadeli sermaye hareketlerine göre azaltılmıştır (Alioğlu, 2012: 26). Sermaye kontrolü uygulayan Tayland finansal kuruluşların 20,000 doları aşan ve baht karşılığı olarak döviz alıp satılmasını/değiştirilmesini gerektiren işlemlerde dövizin %30'unu bloke etme zorunluluğu uygulamıştır. 1 yıl sonunda tutar iadesi yapılmakta eğer miktar transfer edilmişse, blokenin 3/2'si iade edilmekteydi. Ortalama olarak %10 vergiye tekabül eden sermaye kontrolü uygulandığı gün borsa %15 düşüş göstermiştir. Bu nedenle hisse senetleri piyasasına giren sermaye muaf tutulmuş, 2008 yılı Mart ayında sermaye kontrolü kaldırılmıştır (Ergül, 2012: 43).

Asya krizini atlatmak amacıyla Malezya 1994 yılında uyguladığı başarılı sermaye kontrolünü yeniden uygulamış ve kısa vadeli sermaye hareketleri üzerine kapsamlı kontroller getirmiştir. Sabit döviz kuru, düşük faiz oranı ile deflasyonla mücadele için genişletici maliye politikası

uygulamıştır. Diğer yandan Malezya halkı ile yerleşik olmayanlar arasındaki kredi ilişkisi yasaklanmıştır. Ayrıca yerli para ve dövizin girişi ile çıkışları izin ve miktar kısıtlamalarına tabi tutulmuş ve ülkede uygulanan politikalar olumlu sonuç vermiştir (Alioğlu, 2012: 31).

Sayılan ülkelerin dışında Kolombiya, Kore ve Hırvatistan'da sermaye kontrolü uygulamış ülkeler arasındadır (Ergül, 2012). Türkiye ile ilgili değerlendirme yapıldığında sermaye hareketlerine yönelik olarak Tobin vergisi düşünülebilir. Fakat Türkiye'ye giren sermaye miktarının belirli sınırdan olması ve bu önerinin istikrarsızlık unsurlarından yalnızca birine yönelik olduğundan dolayı anlamlı etkisi olmayacaktır (Ay ve Mangır, 2007: 197). Türkiye'de bir dönem uygulanan Kambyo Muamele Vergisi (%0,1) Tobin vergisine benzemektedir. Döviz işlemleri üzerinden alınan vergi hasılatının düşük olması nedeniyle yıllık hasılatın vergi potansiyeli altında olmakta ve Tobin vergisine alternatif olamayacağı anlaşılmaktadır (Saraçoğlu ve Şahan, 2004: 79).

Türkiye'de uygulanmakta olan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV), bankacılık işlemlerini kapsamı nedeniyle bir yönüyle sermaye hareketlerine yönelik olduğu ifade edilebilir. BSMV oranı %15 olarak uygulanmaktadır. Bu oran kambyo işlemlerinde, matrahın binde ikisi şeklinde belirtilmiştir (6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu, 1956). Diğer yandan, Türkiye'de 2568 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (2020) ile, BSMV'nde düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile kambyo muamelelerinde satış tutarı üzerinden %1 vergi alınması şeklindedir. Bu düzenleme ile kambyo rejiminde spekülasyon hareketlerinin önüne geçilmesi ile ekonomiye zararın en az seviyeye indirmek amacıyla güdüldüğü ifade edilebilir. Düzenleme sonrası Tobin vergisi uygulamasına benzerliği dikkat çekmiştir. Diğer yandan Tobin vergisinin etkinliğinin artmasını amaçlayan Spahn vergisinin yanı sıra daha çok kriz dönemlerinde spekülasyon hareketlerinin vergilendirilmesini amaçlayan Eichengreen vergisine daha çok benzediği ifade edilebilir.

5. Tobin Vergisinin Olumlu-Olumsuz Yönleri ve Verginin Uygulanma Sorunu

Tobin vergisinin ülke ekonomisi üzerinde oluşabilecek olumlu yönleri; vergiye teknik anlamda bakıldığında küresellik zorunluluğu olması, spekülasyon amaçlı olan döviz hareketlerini önlemesi, vergi tabanında genişlemelerin oluşması, verginin ülke ekonomisine finansal katkı sağlamasından oluşmaktadır (Taşçı ve Demirbaş, 2011). Tobin vergisinin, ulusal sınırlar içerisinde gelir dağılımını düzeltici etkisi sınırlı kalmakta, ancak vergi gelirlerinin düşük gelire sahip ülkelerde belli projelerde kullanılmasının küresel anlamda olumlu sonuçlar verebileceği söylenebilir (Günay ve Altun, 2019: 90). Verginin yol açtığı sorunlar; verginin küresel anlamda uygulanmasının gerekmesi, vergisel anlamda avantajlı alan ve işlemlere kaçış olması, vergi tabanında daralmaların meydana gelebilmesi, verginin ülke ekonomisinde olumsuz etki oluşturabilmesi, verginin döviz kurundaki dalgalanmayı arttırabilmesi, teknik ve politik sorunlar şeklinde sayılabilir (Taşçı ve Demirbaş, 2011).

Bir işlem vergisinin varsayılan faydalarından biri, bunun fiyatların oynaklığını azaltabilmesidir. İlk kez 1936'da Keynes tarafından ifade edildiğine inanılan bunun arkasındaki sezgisel mantık, bir işlem vergisinin spekülasyonlulara orantısız bir şekilde zarar verir çünkü çok daha sık ticaret yapma eğilimindedirler. Bu argümandaki örtük bir varsayım, spekülasyon ticaretinin ortalama olarak istikrarı bozduğu ve bunun da fiyatların daha değişken olmasına neden olduğudur. Rasyonel spekülasyonluların aslında fiyatları istikrara kavuşturmaya yardım edebileceğini savunan Milton Friedman 1953 yılında zıt bir görüş sunmuştur (Aliber vd., 2003:481).

Tobin vergisine ilişkin olarak verginin uygulanacağı işlemlerin neler olduğu en çok tartışılan konulardandır. Verginin spot döviz işlemleri üzerine konulması önerilmiş ancak mevcut finansal sistemde çeşitli türev araçlarının bulunması nedeniyle spekülasyonlular döviz alım-satımını başka türden araçlar/işlemler ile yapabilmektedir. Başka araçlarla aynı sonuca ulaşan spekülasyonluların vergiyi kaçırmalarına zemin hazırlayabileceği unutulmamalıdır (Akdiş, 2004). Tobin vergisine ilişkin yapılan bir çalışmada verginin ticaret hacmini azaltacağını, pazar payını vergilendirilmemiş pazarlara kaydıracağı sonucuna ulaşılmıştır (Hanke vd., 2010:58).

Uzmanlara göre verginin etkin şekilde uygulanabilmesi mümkün değildir. Vergi gelişmiş piyasalara sahip olan tüm ülkelere aynı oranda ve usulde tatbik edilmezse sermaye, verginin

maliyeti düşük olduğu yere gidecek ve yeni vergi cennetleri ortaya çıkacaktır. Buradan hareketle Tobin vergisinin amacının tam anlamıyla gerçekleştirilebilmesi için küresel bir uygulama alanının olması gerekir. Diğer yandan toplanan vergi gelirinin tamamı veya bir kısmının kalkınma faaliyetlerine aracılık eden kurum/kuruluşlara (Dünya Bankası gibi) aktarılması düşünülmüştür (İnam, 2014). Tobin vergisi ve diğer döviz işlemleri vergisine yönelik olarak bir yandan, birçok iktisatçı vergi işlemlerine karşı içgüdüsel bir hoşnutsuzluğu paylaşmakta ve finans sektöründe çalışanların çoğu bunu işe yaramaz veya saf olarak görmektedir. Ancak diğer yandan, Robin Hood Vergisi kampanyası gibi kampanya grupları, birçok politikacı ve bazı iktisatçılar, büyük mali krizlere tepki olarak mali işlem vergileri önermektedir (McCulloch ve Pacillo, 2011:9).

Tobin vergisi, 1978 yılında önerilmesine rağmen hiçbir ülke diğerlerinin onu izlemeyeceği beklentisiyle vergiyi tek taraflı uygulamak istememesi, elde edilecek gelirin nerelere harcanacağına ilişkin anlaşmazlık çıkmasının muhtemel olması ve vergi cennetlerine kaçışa sebep olacağından dolayı uygulamaya konulamamıştır (Yıldırım, 2009: 202). Tobin vergisi, mali kesimin kısa vadedeki çıkarlarına ters düştüğü için küresel düzeyde destek bulamamış ancak kimi görüşlere göre ise küreselleşmenin birçok ülkede yatırım ve üretim artışına değil yoksullaşma ile gelir dağılımının bozulmasına sebep olduğu için vergiye ilgi artmıştır (Balseven ve Erdoğan, 2005: 310). Sonuç olarak, daha az döviz kuru oynaklığı; ticareti, yatırımı ve istihdamı kolaylaştırır. Ancak bunun için önemli anlamda uluslararası politika işbirliğine ihtiyaç vardır. Tobin'in döviz işlemlerinde küçük bir tek tip vergi önerisi, döviz spekülasyonunu caydırırken mali açıkları azaltan önemli bir adım olarak görünmektedir (Felix, 1995: 194).

SONUÇ

Küreselleşme süreci ile birlikte sermaye akımlarının serbestleşmesi hız kazanmıştır. Ülkeler uluslararası sermaye hareketlerini çekmek istemekte ancak uluslararası sermaye (kısa vadeli akımlar) çeşitli riskler barındırabilmektedir. Bu nedenle küresel anlamda ortak uygulama olmasa da belli ülkeler çeşitli şekillerde sermaye kontrollerini uygulamışlardır. Özellikle 1990 ve sonrasında gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizler sebebiyle sermaye kontrolleri daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Sermaye kontrolleri içerisinde yer alan, kısa vadeli spekülasyon akımlarından alınması önerilen (döviz işlemleri vergisi) Tobin vergisi sermaye kontrolleri içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada döviz işlemleri vergisi olan Tobin vergisi değerlendirilmiştir. Uluslararası sermaye hareketleri açıklanarak faydalı ve zararlı tarafları ortaya konmuş ardından sermaye kontrolleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra genel kapsam itibarıyla Tobin vergisi açıklanmış, vergiden beklenen getiriye ilişkin örnekler sunularak verginin üstün ve zayıf yanları belirtilmiştir. Ülke uygulamaları ve uygulama sorunu açıklanan Tobin vergisi, yabancı sermaye akımlarından doğacak dalgalanmaları ve krizleri minimize etmeye yönelik bir vergi olarak önerilmektedir. Ancak verginin uygulanmasının küresel anlamda bir işbirliği gerektirmesinden dolayı güç olduğu ifade edilebilir.

Günümüzde yaşanan pandemi nedeniyle, uluslararası entegrasyonlar sorgulanmaya başlanmış ve ulusal ekonomi ve gıda güvenliği gibi konular daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Ayrıca ülkelerin kendi kendine yetebilir olması kavramı daha çok gündeme gelmiştir. Buradan hareketle, küreselleşmenin getirdiği avantajların yanında dezavantajlarının da olduğu pandemi süreciyle belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ekonomi güvenliği anlamında ülkelerin birtakım tedbirler alması ve alınacağı sinyallerinin verilmesi, uluslararası akımlara karşı bazı tedbirlerin de gündeme geleceği ifade edilebilir. Bu anlamda Tobin vergisi, ülkeler üzerinde spekülasyon hareketlerinin engellenmesi amacını taşımaktadır. Ancak verginin ülkesel anlamda uygulanabilirliğinin zor olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Akdiş, M. (2004). Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yol Açtığı Finansal Krizler ve Bu Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Araçlar: Tobin Vergisi. *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 6(36), 36-48.
- Aliber, R. Z., Chowdhry, B., & Yan, S. (2003). Some evidence that a Tobin tax on foreign exchange transactions may increase volatility. *Review of Finance*, 7(3), 481-510.
- Alioğlu, Ö. (2012). Tobin Vergisinin Türkiye’de Uygulanabilirliği. Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Maliye Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Arıkboğa, A. (2002). Tobin Vergisi: Bir "Döviz İşlemleri Vergisi" Önerisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 52(2), 37-45.
- Ay, A., & Mangir, F. (2007). Uluslararası Finansal Entegrasyon Bağlamında Sermayenin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi. *Maliye Dergisi*, 153, 123-141.
- Balseven, H., & Erdoğan, M. (2005). Mali Kriz Riski Bağlamında Tobin Vergisi ve Türkiye’de Uygulanabilir Bir Versiyonu. *mu İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 297-319.
- Becchetti, L., Ferrari, M., & Trenta, U. (2014). The impact of the French Tobin tax. *Journal of Financial Stability*, 15, 127-148.
- CLS (2018). CLS FX trading activity May 2020. CLS Trusted Market Solutions. <https://www.cls-group.com/news/cls-fx-trading-activity-may-2020/>, (Erişim: 05.09.2020).
- Dülgeroğlu E. (2000). Kalkınma Ekonomisi. Beşinci Baskı. Bursa: Vipaş.
- Edizdoğan, N. (2011). Kısa Vadeli Uluslararası Sermayenin Vergilendirilmesi Tobin Vergisi. *Buttim Gazetesi*, Kasım-Aralık. Yıl: 2, Sayı: 9
- Ergül, Ö. (2012). Sermaye Kontrolleri: Uygulanışı, Etkinliği ve Türkiye Üzerine Yorumlar. Uzmanlık Yeterlilik Tezi TCMB. Piyasalar Genel Müdürlüğü. Ankara. Ocak 2012.
- Felix, D. (1995). The Tobin tax proposal: Background, issues and prospects. *Futures*, 27(2), 195-208.
- Güler, B., Keleş, E. & Uçar, Ö. (2012). Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması. Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı. Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı. Temmuz 2012. Ankara
- Günay, H. F., & Altun, N. (2019). Küresel Ölçekte Önerilen Vergilerin Mali ve Sosyal Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1).
- Hanke, M., Huber, J., Kirchler, M., & Sutter, M. (2010). The economic consequences of a Tobin tax—An experimental analysis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 74(1-2), 58-71.
- IMF (2020). Coordinated Portfolio Investment Survey (CPIS), IMF Data, <https://data.imf.org/?sk=B981B4E3-4E58-467E-9B90-9DE0C3367363>, (Erişim: 05.09.2020).
- İnam, B. (2014). Tobin Vergisi. Deloitte Makaleleri. <http://www.verginet.net/dtt/1/tobin-vergisi/.aspx>, (Erişim: 20.12.2018).
- Karagül, M., & Masca, M. (2008). Uluslararası Sermaye Hareketleri, Kriz Etkisi ve Muhtemel Önlemler. *Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Gelişmekte Olan Piyasalar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Balıkesir Üniversitesi Bandırma İİBF, Bandırma.
- Keskin, N. (2009). Sermaye Kontrolleri: Nedenleri, Türleri ve Ülke Deneyimleri. *Sosyoekonomi*, 9(9), 147-166.
- McCulloch, N., & Pacillo, G. (2011). The Tobin tax: a review of the evidence. *IDS Research Reports*, 2011(68), 1-77.
- Öcal, F. M., & Polat, M. A. (2012). Küresel Düzeyde Sermaye Hareketlerini Yönetmede Tobin Vergisi: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (40), 67-94.
- Öztürk, N. (2012). Maliye Politikası. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Raffer, K. (1998). The Tobin tax: reviving a discussion. *World Development*, 26(3), 529-538.
- Saraçoğlu, F., & Şahan, Ö. (2004). Tobin Vergisi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Sayıştay Dergisi*, 55, 71-82.
- Stotsky, J. G. (1996). Why a two-tier Tobin tax won't work. *Finance and Development*, 33, 28-29.

- Şen, H. ve Sağbaşı, İ. (2017). Vergi Teorisi ve Politikası. 3. Baskı. Ankara: Arıkan Yayınları.
- Şen, H. ve Sağbaşı, İ. (2019). Vergi Teorisi ve Politikasına Giriş. Ankara: Arıkan Yayınları. Ekim 2019.
- Taşcı, K., & Demirbaş, E. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2(2), 78-109.
- Tobin, J. (1978). A Proposal for International Monetary Reform. Eastern economic journal, 4(3/4), 153-159.
- Tobin, J. (1996). A currency transactions tax, why and how. Open economies review, 7(1), 493-499.
- UNCTAD (2018). World Investment Report 2018. Investment And New Industrial Policies. United Nations. New York and Geneva.
- World Bank (2020). Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$), <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>.
- Westerhoff, F. (2003). Heterogeneous traders and the Tobin tax. Journal of Evolutionary Economics, 13(1), 53-70.
- Yıldırım, Z. (2009). Global Kamusal Mallar Sunum ve Finansmanı. Güncel Mali Konular içinde. N. Edizdoğan (Ed.). Bursa: Dora Yayıncılık.
- 2568 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı (2020). 24.05.2020 Tarihli Resmi Gazete. Sayı: 31136
- 6082 Sayılı Gider Vergileri Kanunu (1956). 23.07.1956 Tarihli Resmi Gazete. Sayı: 9392.